

Alla byar har sin egen historia, även om det mesta är rofyllt likartat. Sällan finner man någon stor dramatik bland de människor och händelser som fyller sidorna i de talrika byaböckerna, som ändå kan vara nog så läsvärda.

Men byn Medle har sitt stora trauma: Mordet! Det hände för nästan precis 100 år sedan, och har sedan berättats om och om igen, både i ortspressen och bland invånarna.

Snart kommer det en bok också. **Elisabeth Brännström**, nära släkt med den mördade, har läst snart sagt varje rad som skrivits i ämnet under alla decennierna, och intervjuat dem som har egna eller andras minnen att berätta.

Skelleftebygden återger här lite ur början av boken, som utkommer inom kort.

Det tragiska mordet i Medle

De första verserna (till höger) av ett betydligt längre skillingtryck, skrivet 1911 av den västerbottniska folkskalden Thure Lindekvist, skildrar mordet på min gammelfarfars bror, hemmansägaren **Erik Brännström**, i Medle by utanför Skellefteå natten till den 29 januari samma år. Visan förbjöds eftersom den direkt pekade ut Eriks fru Teolinda, min farfars biologiska moster och ingifta faster, som skyldig till mordet. Men förbudet kan inte ha gjort mycket verkan. Visan cirkulerade runt om i bygden och går att få tag på än idag trots att 100 år gått sedan Erik Brännström mördades och Teolinda, som först häktades och dömdes för mordet, i slutändan släpptes och friades från mordmisstankarna.

Visan innehåller en hel del information som måste betraktas som vinklad. Mordet hade dragit till sig mycket uppmärksamhet från lokalbefolkningen, och visförfattaren tog på sig själv att framföra den version av händelseförloppet som spridits genom byskvallret i Medle. Sanningen var att Erik Brännström, som sköts med ett revolverskott i tinningen efter en blöt lördagskväll, var gravt alkoholiserad och hade druckit kraftigt under många år och inte alls "tagit flaskan till sin vän sedan hans kärlek gått i kvav". Snarare var det väl så att hans kärlek gått i kvav på grund av flaskan. Inte heller kom han hem till ett lugnt och stillsamt hus på lördagskvällen "som många ann". Tvärtom så var det han själv som drog med sig oro och bråk till hemmet. Just den kvällen hade Erik tagit med sig folk från Skellefteå, där han varit under eftermiddagen och alla var kraftigt alkoholpåverkade.

"Lyssnen nu jag vill berätta, om ett grymt och rysligt mord, som i mörka vinternatten blev begånget här i nord. Medle by var skådeplatsen för det hemska dramas akt. Då en bonde Erik Brännström, ömkligt blev om livet bragt.

Lördagskväll han kom från staden, hem till sitt som mången ann". Icke anande de trådar som omkring hans liv man spann. Hustruns ömma trogna kärlek, han ej mera räknar på. Men på att hans liv man lurar, detta kan han ej förstå.

Flaskan till sin vän han tagit sen hans kärlek gått i kvav. Men den vännen svek som vanligt endast bäddade han grav, ty ett skott i stilla natten ljöd så hemskt kring Medle by, och den arme aldrig mera skådar någon morgon ny.

Klockan re'n var midnatt slagen, då det hemska bud man hör. "Erik Brännström blivit mördad, han förblöder nu och dör". Granar skynda till och finna mannen skjuten som man sagt, och hans egen Teolinda makligt sig i sängen lagt.

"Han blev slagen av en främling, nu i natt" berättar hon, men sen blodet man avtvättat blir hon tagen ur den tron. Han var skjuten med revolver, snart hans sista suck man hör. Livet nu ej mer kan räddas. Kulan träffat har, han dör."

Under kvällen sprang det folk in och ut i köket, och Teolinda Brännström hade långt ifrån "makligt sig i sängen lagt". Hon hade stått på benen hela kvällen och stekt både palt och fläsk till männen som Erik bjudit in, trots att hon led av svåra menstruationssmärter. När hon följande dag häktades som misstänkt för mordet av kronofogde Dalqvist och länsman Sundelin, som kommit för att undersöka makens döda kropp, berodde detta på att ryktet hade gått om att hon varit involverad i en kärleksaffär med gårdens inneboende. Han hette Frans Persson, en rallare från Skåne som även han anhölls och fördes till häktet i Skellefteå någon dag senare.

Detta blev upptakten till en av Västerbottens mest uppmärksammade mordgåtor. Det skulle ta nio rannsakingar, och mycket smutsigt byk skulle tvättas offentligt innan de åtalade släpptes ur häktet på grund av bristande bevis. Båda nekade lika envist både till kärleksaffären och mordet på Erik, och något mordvapen återfanns aldrig. Indicierna hade varit många och de flesta i bygden blev nog minst sagt förvånade när "paret" Teolinda och Frans försattes på fri fot. Misstankarna mot Teolinda var särskilt starka och många var helt övertygade om att det var hon, och inte Frans, som haft fingret på avtryckaren.

Rättegången drog till sig otroligt mycket uppmärksamhet och ryktena drog fram genom bygden under tiden de anhållna satt i häktet. Bland annat ryktades det om att Teolinda försökt ta livet av sig i häktet och att hon smusslat ut ett brev skrivet i blod bland den smutstvätt som skickats ut ur fängelset. Det talades

också om att hon köpt en revolver inne i Skellefteå en kort tid före mordet och dessutom försökt tillskansa sig ett falskt flyttbevis (den tidens pass) utställt på en av grannkvinnorna i Medle. Frans Persson skonades inte heller, flera vittnen berättade vad de ansåg om hans utomäktenskapliga affär med Teolinda och några vittnade om att de sett honom smyga omkring ”klädd som en mördare” i slängkappa och slokhatt på grannarna Marklunds bröllopsfest i början av januari.

Trots att både Teolinda och Frans nekade till allt de stod anklagade för var nyfikenheten på topp, och folk kom långt ifrån för att närvara vid rättegången. Tingshuset i Skellefteå fylldes så till den milda grad med folk under de nio rannsakingarna, att många fick vända om besvikna och lunka hem igen genom snön när platserna tog slut och dörrarna stängdes mitt framför näsorna på dem.

De som var tvungna att vända om med oförättat ärende hade ändå den ovanligt stora turen att kunna skaffa sig förstahandsinformation genom den nystartade tidningen ”Norra Västerbotten”, som publicerade rapporter samma dag under feta rubriker.

När jag nu skrivit en bok om mordet i Medle har jag först och främst försökt beskriva det komplicerade händelseförlopp som ledde till Erik Brännströms död och Teolindas arrestering den 29 januari 1911, så som jag förstår det. Jag har tagit det gamla rättegångsprotokollet till hjälp och läst Österströms direktrapporter från tingshuset i Skellefteå. Jag har också läst de flesta av de tidningsartiklar som publicerats i ”Norran” under de gångna 100 åren.

En del information har också kommit från min familj. Både Erik och Teolinda är släkt med mig rent biologiskt. Erik var, som jag påpekat, min gammelfarfar Hjalmars äldsta bror. Teolinda var gift med Erik och även syster till min gammelfarmor Anna, Hjalmar Brännströms fru. Teolinda var alltså min farfars biologiska moster och ingifta faster. Jag har även haft lite kontakt med Frans Perssons efterlevande och fått uppgifter om hans personlighet och om hans öde efter frigivandet.

”Fru Brännström förs in i rättssalen.”

Ett halvt århundrade efter Medlemordet, 1961, hade tidningen Norra Västerbotten en illustrerad artikelserie om händelsen.

Teckning av sign. ”Kågebo”.

Mordnatten

När kronofogde Dahlqvist och länsman Sundelin kom körande mot Erik Brännströms hus på morgonen den 29 januari 1911 låg bygden i mörker. Skellefteälven ångade i den starka kylan. Männerna satt i baksätet på släden, väl påpälsade enligt den tidens vintermode för de välbärgade i stora vinterfodrade rockar, skinnvästar och mössor gjorda av utterskinn, sk ”äktskinn”. På varsin sida av släden fanns stora, brinnande facklor fastsatta så att kusken skulle kunna se den slingrande landsvägen framför sig i mörkret. Huset var inte svårt att hitta, det låg strax till vänster om stora landsvägen vid infarten till Medle by och både kronofogden och länsman var väl medvetna om var man skulle svänga av från vägen. Erik Brännström var inte okänd för någon av dem. Släden kördes in på den öde gårdsplanen och vi får föreställa oss hur Dahlqvist och Sundelin mödosamt steg ur släden som parkerats utanför stallängan, inte långt från mangårdsbyggnaden, där en ensam fotogenlampa lyste i köksfönstret. Vi får också tänka oss in i det scenario som mötte de två männen när de steg in i köket genom den halvöppna köksdörren.

Erik Brännström, som skjutits i huvudet och avlidit av sina skador under natten, låg död på golvet. Lite blod hade droppat från såret, ner på rockragens högra sida. Under hans huvud låg en hoprullad randig kjol som tillhörde hans fru. Det syntes tydliga tecken på att någon form av våldsamheter hade förekommit i huset under natten. En stol och ett par blomkrukor låg omkullvräta på

golvet och mattorna låg i oordning.

Känslan av instängdhet och desperation måste ha varit stark. Eriks hustru Teolinda låg på kökssoffan, där hon legat större delen av natten, och jämrade sig. Hon led vid tillfället av kraftiga menstruationssmärter och under männens besök svimmade hon ett antal gånger. I rummet fanns, förutom Teolinda, ett par bleka och förskrämda tonårsflickor, pigan Hildur Bergqvist 17 år och fosterdottern Tilda Björk nästan 13. Flickorna som sovit på övervåningen, hade kallats ner av Teolinda då hon upptäckte att Erik inte gick att väcka. Ett par grannar som också kallats till platsen, satt på vedboden strax innanför dörren och spanade ut i kylan på gårdsplanen.

När kroppen undersökts och man kommit fram till att Erik blivit skjuten med en 7- millimeters revolver och inte ihjälslagen, något som Teolinda sagt att hon tagit för givet, förhöordes de boende i huset. Efter förhöret arresterades Teolinda och fördes direkt till häktet i Skellefteå där hon skulle få sitta i nästan nio månader. Frans Persson arresterades nästa dag som misstänkt för delaktighet i mordet.

Det vittnesmål som ledde till Teolindas arrest är varken otydligt eller graverande och det var inte heller det som länsman och kronofogden först och främst fäste sin uppmärksamhet vid. De visste om alla rykten som virvlat runt i bygden gällande Teolindas ”förhållande” med Frans Persson och det var snarare detta som fick dem att reagera så snabbt och närmast direkt förpassa båda parter till häktescellen inne i Skellefteå.

Vare sig Teolinda ljög eller talade sanning så framstår ändå hennes vittnesmål, för en sentida läsare, som det tydligaste och mest detaljerade bland de som framlades under rättegången. Det är också hennes tidsangivelser och redogörelser för händelseförloppet som ligger till grund för alla de argument för eller emot som framlades i rätten från åklagarsidan och hennes egen försvarsadvokat.

Hon uppgav, under förundersökningens första snabba förhör, att hennes man hade varit inne i Skellefteå på lördagseftermiddagen den 28/1 för att gå på en av sina vanliga krogrundor. Om man läser nöjesannonserna i "Norra Västerbotten" för just den här dagen och kvällen märker man att utbudet var ovanligt litet. Skellefteå hade annars ett hyfsat nöjesutbud, men i slutet av januari 1911, efter alla julmarknader och nyårsfester, såg det ovanligt torftigt ut på nöjesfronten. Detta stoppade dock inte Erik som åkte in från Medle under förmiddagen och sedan tillbringade större delen av dagen på en av ölstugorna i bonnstan. När han återvände hem vid 18-tiden på kvällen med två vänner i sällskap, var alla tre, enligt Teolinda, kraftigt berusade "bra snea". Männens hade selat av Eriks häst och sett till den i stallet och sedan kommit in i köket, där de fortsatte kvällen med att dricka brännvin och äta palt och det fläsk som Erik sagt åt Teolinda att steka.

Flera personer dök sedan upp hemma hos Brännströms under kvällens gång, och man kan inte undgå att imponeras av den strida ström av män från granngårdarna som verkar ha invaderat hemmet under lördagskvällen. Teolinda var tydligen satt i arbete trots de menstruationssmärter som hon själv uppgav hade plågat henne under dagen och natten. Hon stod, enligt flertalet vittnen, vid spisen och lagade mat till något som mest påminner om ett mindre regemente och utöver det var hon ute i stallet och såg till hästen ett par gånger. En gång helt ensam och ytterligare en gång tillsammans med en berusad granne, Arthur Sundqvist. Denne verkar ha tagit tillfället i akt och tafsat på henne, något som han själv senare förnekade trots att han medgav att han blivit "lite upprymd av alkohol" under kvällens gång.

Frans Persson fanns även han hos Brännströms under kvällen. Han anlände enligt egen utsaga vid 18-tiden tillsam-

mans med en vän som kört honom hem. Teolinda påstår att hon knappt såg till honom under kvällen och att han nog bara var där en kort stund. Detta stämmer med andra vittnesmål som styrker att Frans var i huset, men att han begav sig därifrån efter han kommit i gräl med Erik Brännström om en skuld på 130 kr som Brännström tyckte om att dra upp när han hade druckit. Persson ansågs inte ha varit särskilt berusad. Teolinda själv var antagligen den nyktraste personen i huset, om man undantar de två tonårsflickorna som vistades på övervåningen under kvällen. Hon sade att hon tagit sig "en sup" mot menstruationssmärterna och hon kan därför ha varit något påverkad, inte så märkligt om man ser till omständigheterna. Men det troligaste är att hon trots allt höll sig bättre i schack än Eriks berusade besökare på bottenvåningen och de tonårspojkar som samtidigt umgicks med flickorna i kammaren en trappa upp.

Under tiden Teolinda vistades i köket och lagade mat åt männen därmere, hade Hildur och Tilda nämligen pojkbekök på övervåningen. Det var inte ovanligt att pojkar i trakten besökte unga, ogifta flickor om nätterna och just den här natten verkar det ha varit tonårspojkar överallt hos Brännströms, både inne i huset och utanför. Vissa var inne hos flickorna på kammaren och två pojkar som inte blivit insläppta stod och hängde på en stege utanför fönstret ett bra tag innan de gav sig av. Kort sagt verkar det ha varit en enda röra i huset, både på övervåningen och bottenvåningen, och det är inte konstigt om Teolinda kände att hon började förlora kontrollen över situationen. Hennes vittnesmål är ändå klart och tydligt även om hon ibland misstar sig lite på tider och händelseförlopp. I rätten tog man dock väldigt lite hänsyn till att Teolinda, som ju varit trött och mått dåligt, rörde till det lite ibland.

Cirka klockan tio, påstod Teolinda, var festen över. Hon hade lyckats köra iväg Eriks besvärliga bekanta och hon hade också lyckats få ut tonårspojkarna ur huset. Erik och hon hade gått och lagt sig, hävdade hon, när det knackade på dörren och de händelser, som den senare delen av hennes omstridda vittnesmål handlade om, tog sin början. Teolinda påstår nämligen att hon steg upp ur sängen och öppnade dörren för en man hon aldrig tidigare träffat, och det var det faktum att mannen i fråga gick upp

i rök och aldrig påträffades som först och främst förstörde trovärdigheten i vittnesmålet.

Det uppstod också en hel del kontroverser runt tiden efter "den okändes" ankomst, och för att vi ska kunna förstå varför detta blev så krångligt krävs det att vi tar en titt på de tidsbegrepp som rådde i byarna runt Skellefteå vid den här tiden.

Varje by hade nämligen klockan ställd efter sin egen tid och denna sed gjorde det naturligtvis ännu värre för brottsutredarna när de skulle försöka reda ut exakt när brottet hade begåtts. Den sk Medle-tiden låg 1 timme och 10-15 minuter före vår vanliga "borgerliga tid". I rättsprotokollet ser man att de olika tidsbegreppen ofta rörs ihop och det är svårt att avgöra om den angivna tiden är "Medle-tid" eller "borgerlig tid". Teolinda uppgav till exempel att hon tittat på väggklockan i köket då "den okände" knackade på och att den då stod på 12, vilket innebär att klockan måste ha varit ca 10 minuter i elva "borgerlig tid". Mannen hade stannat i cirka en halv timme, påstod hon, vilket innebar att dramat borde ha tagit sin början mellan 11.15 och 11.30 på natten, efter det "borgerliga" tidsbegreppet. Det var dock inte bara Teolindas åsikter om tiden som åklagare och försvarsadvokat blev tvungna att handskas med. Alla vittnen (över 20 personer) lämnade också sina åsikter om tiden för skjutningen och det blev så gott som omöjligt att reda ut om de syftade på "Medle-tiden" eller vanlig "borgerlig tid".

Besökaren, som Teolinda påstod anlät vid 10-tiden "borgerlig tid", beskrev hon som en man i 30-årsåldern, slätraktad och av medellängd. Han hade talat "sörländska" och bett Erik om en skjuts ner till Slind cirka en halv mil bort. Järnvägsbygget vid Slind hade många rallare anställda och historien är därför inte helt otrolig. Erik var känd för att skjutsa folk med häst och vagn mot betalning och det är inte omöjligt att rallarna i Slind visste om detta. Erik, som antagligen känt sig för berusad för att köra just den här natten, nekade emellertid till att börja med. Enligt Teolinda drack männen ur en flaska brännvin som besökaren hade med sig medan de dividerade sinsemellan. Ungefär en halvtimme senare hade de kommit överens om att Erik skulle köra mannen till Slind om han i sin tur betalade skjutsen med en klocka han

hade i innerfickan. Efter överenskomsten försvann de båda männen ut i stallet, klockan var då cirka 20 minuter över elva.

Teolinda, som sade att hon stannat kvar i köket, hörde inte släden köra iväg och gick efter ungefär en kvart ut i stallet med Eriks päls som han hade glömt ta med sig. Hon såg då att risslan stod kvar på stallbacken och att det var mörkt i stallet. Av de två männen syntes inte ett spår. Teolinda, som var känd i grannskapet för att oroa sig för Erik när han söp som värst, gjorde det hon brukade göra, hon började gå runt i granngårdarna och fråga efter Erik. En av grannfruarna bekräftar att Teolinda knackat på vid halv 12 ”borgerlig tid” och frågat efter sin man. Hon hade då också sagt att Erik gått iväg med en främling och att hon var orolig för vad som kunde ha hänt.

När Teolinda återvände till huset efter sin vända runt byn och ett snabbt besök på utedasset på vägen tillbaka, fick hon sina farhågor uppfyllda. Erik

låg utsträckt på köksgolvet med lite blod droppande från huvudet. Teolinda säger i förhöret att hon först fått för sig att han ramlat och slagit sig i fyllan och villan, ett ganska rimligt antagande, men att hon sett såret i huvudet och då trott att främlingen slagit till honom med någon form av tillhygge. Hon hade inte förstått att han blivit skjuten förrän kronfogden och länsman undersökt kroppen och hittat kulhålet.

Erik levde fortfarande och stönade svagt, när Teolinda knäböjde bredvid honom och började torka av blodet från hans ansikte med en av sina randiga bomullskjolar, den som senare återfanns under Eriks huvud. Han avled av sina skador under natten, exakt när kunde inte Teolinda uttala sig om.

Hon väckte flickorna på övervåningen, som när de kom ner fann Erik liggande på golvet medan den förtvivlat gråtande frun torkade blodet från hans ansikte. Hildur Bergqvist sade under ett senare förhör att Teolindas sorg verkat

äkta och att hon gråtit ännu mer när hon förstod att Erik var död. Flickorna tillkallade ett par grannar som skickades iväg för att leta efter den okände mannen, men ingen främling hittades, vare sig i Medle eller i bygden runt omkring. Man sökte både i Klutmark och vid tågstationen i Bastuträsk, de två mest logiska flyktvägarna, utan att kunna spåra mannen och detta blev det första skälet till att Dahlqvist och Sundelin valde att inte tro på Teolindas historia. De lade till de rykten som de hört om Teolinda och gårdens inneboende, Frans Persson, och etablerade snabbt ett motiv för dådet. Teolinda häktades därför redan på söndagsmorgonen och Frans fördes till polisresten dagen efter.

Byskvallret fortsatte snurra runt de häktade ända fram till den första rannsakingen i början av februari, och deras tid innanför polishusets väggar förflyt på inget sätt odramatiskt. Det sades bland annat att Teolinda skulle ha blivit så tyngd av skuld känslor att hon försökt ta livet av sig i häktet och detta satte i sin tur igång ett rykte om att hon smugglat ut ett brev skrivet i blod bland den smutsvätt som skulle skickas till hennes syster, min gammelfarmor Anna, i Norsjö.

Det talades också om att Erik Brännström skulle överlevt en arsenikförgiftning i hemmet strax före jul. Giftet skulle ha funnits i väfflor som tillagats av någon av kvinnorna i huset. Andra rykten florerade också angående ett falskt flyttbetyg som Teolinda skulle fått utställt på sig i och en revolver som inhandlats i en järnaffär i Skellefteå av en kvinna som svarade mot Teolindas signalement. Kvinnan hade samtidigt med revolvren inhandlat en liten så kallad ”kattskål” i bleck. Skålen skulle senare dyka upp i buffén hemma hos Brännströms och försvåra Teolindas situation betydligt.

När Teolinda och Frans kom till rättegångens första rannsaking var de alltså dömda på förhand av så gott som hela bygden och säkert även av de män som tillsatts för att ge dem en rättvis dom.

ELISABETH BRÄNNSTRÖM

Draghjälp för nya ”Norrän”

I förra numret av Skelleftebygden berättade vi om tidningen Norra Västerbotten och dess inledande besvärliga år. Ivar Österström, tidningens unge entusiastiske redaktör och reporter, visste vilken tur han haft när mordet på Erik Brännström i Medle kom som på beställning några månader efter tidningsstarten. Han skyndade till tingshuset, var alltid först på plats och skrev detaljerade rapporter inifrån rannsakingarna. De var kryddade med beskrivningar av de åtalade och av stämningen inne i rummet.

Österström skickade artiklarna med bud från rättssalen till redaktionen och lyckades med att publicera dem samma dag under stora rubriker. Detta var inte ett vanligt förfarande i Sverige, och ”Norrän” fick sin chans att skriva svensk presshistoria.

De berörda Medleborna kan alltså, på sitt sätt, betraktas som de första vanliga medborgarna i Sverige som hängdes ut av skvallerpesssen. Materialet från rannsakingarna innehåller

mycket skvaller, och en hel del av indiciekedjan bygger på ryktes-spridning.

Många snaskiga detaljer från makarna Brännströms olyckliga äktenskap drogs fram i ljuset och alltihop måste ha varit fruktansvärt obehagligt för alla involverade. Man kan ändå verkligen inte klandra Ivar Österström för att han tog chansen när han såg den. Hans rapporter är detaljerade och välskrivna, språket är modernt och lättläst och tidningen kom igång med en flygande start.

”Norrän” lästes överallt i bygden de dagar rapporterna publicerades. De läskunniga läste högt och det var många som samlades i stugorna för att lyssna på de senaste nyheterna från rätten. De flesta kände ju till både Erik och Teolinda och var intresserade av hur dramat skulle sluta. Ryktena hade ju spridits under en längre tid både när det gällde Eriks supande, han kallades av ett vittne för ”härden för superiet i Medle”, och Teolindas olagliga kärleksaffär med Frans Persson.